

RAND Raporu-2018

Uygulanabilir Bir Anlaşma mı Yoksa Boş Bir Hayal mi?

Doğu Akdeniz ve Türkiye-İsrail İlişkileri

2017 yılının Aralık ayı başlarında İsrail; Leviathan dâhil, doğal gazı Doğu Akdeniz'deki rezerv sahalarından Avrupa'ya taşıyan potansiyel bir boru hattını kapsayan EastMed Boru Hattı Projesi anlaşmasını Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya ile imzalamıştır. Bununla birlikte bu projenin uygulanabilirliği hâlâ soru işaretleri taşımaktadır.

Yazar: Shira Efron, RAND Corporation- The Future of Israeli-Turkish Relations, 2018

Çeviren: Ercan Caner, Sun savunma Net, 05 Eylül 2020

Kaynak: iStock

Özet

Mayıs 2018'de, İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF-Israel Defense Forces)'nin Gazze'de meydana gelen şiddetli protesto eylemlerinde düzinelerce Filistinliyi öldürmesi ve

2,000'den fazlasını da yaralaması nedeniyle İsrail ile Türkiye arasında yeni bir diplomatik kriz patlak vermiştir. Türkiye, İsrail büyükelçisini sınır dışı etmiş, İsrail de karşılık olarak Kudüs kentindeki Türk konsolosu ülke sınırları dışına çıkarmıştır. Bu diplomatik anlaşmazlık; Birleşik Devletler Başkanı Donald Trump'ın 2017 yılı Aralık ayında Kudüs'ü İsrail devletinin başkenti olarak kabul etmesinin ardından ABD büyükelçiliğinin Kudüs kentinde açılması ile ilişkilendirilmiştir. Trump'ın Kudüs kenti hakkında yaptığı duyuru, uluslararası toplum tarafından oluşturulan yılların teamülünü yok etmiş ve İsrail ile Türkiye arasındaki gerginliği turmandırmıştır.

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Müslüman liderleri İstanbul'da toplamak amacıyla acil bir toplantı çağrısında bulunmuş ve İsrail'i **“terörist”** ve **“çocuk katili”** devlet sıfatları ile ağır bir şekilde eleştirmiştir. Aralık 2017 ve Mayıs 2018'de İsraili politikacılar Erdoğan'a çok sert bir dille yanıt vermişlerdir. Başbakan Benjamin Netanyahu; Erdoğan'ın Kürt köylerinin bombalanmasından sorumlu olduğunu ve Gazze dâhil masum insanları katleden teröristlere yardım ettiğini ifade ederek karşı saldırıya geçmiştir.

Filistinli yetkililere göre; 30 Mart 2018 tarihinden günümüze kadar İsrail ordusu tarafından açılan ateş sonucunda hayatını kaybeden ve yaralanan Filistinli kurban sayısı toplam 12,844'tür. Foto Telif Hakkı: EPA

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın *“Netanyahu savunmasız bir halkın topraklarını BM kararlarını ihlal ederek 60 yıldan fazladır işgal altında tutan **ırkçı devletin** başbakanıdır. Netanyahu'nun elinde **Filistinlilerin kanı** vardır ve bunu Türkiye'ye saldırarak saklayamaz. İnsanlık dersi istersen 10 Emir'i oku”* sözlerine İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun verdiği yanıt aşağıdadır:

“Kuzey Kıbrıs'ı işgalini sürdürmek için binlerce Türk askeri gönderen ve Suriye'yi istila eden bir adam, kendimizi Hamas'ın bir teşebbüsüne karşı savunduğumuzda

*bize vaaz veremez. Elleri Türkiye ve Suriye'deki **sayısız Kürt vatandaşının kanlarıyla lekeli** olan bir adam bize savaş ahlaki konusunda vaaz verecek son kişidir."*

Bu gelişmeler; iki ülke aralarındaki diplomatik ilişkileri tam olarak yeniden tesis ettikten 20 ay sonra, İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerin resmini ortaya koymaktadır. Erdoğan'ın İsrail ile ilişkileri kesme tehdidi, Beyaz Ev'i tanıma kararından vazgeçirmek maksadıyla Kudüs duyurusundan önce yapıldığından gerçekleşmeyecek olsa da karşılıklı çıkarlara rağmen, iki ülke arasındaki temel siyasi farklılıkların çözülmekten çok uzak olduğu açık ve nettir.

Büyük ölçüde İsrail ve üçüncü tarafların görüşlerini yansıtan bu rapor, 2016 yılındaki uzlaşma onlarca yıldır sürmekte olan İsrail-Türkiye karşılıklı birlikteliğini yeniden başlatmayı arzu edenleri cesaretlendirmiş olsa da diplomatik ve güvenlik alanındaki işbirliğinin yakın bir zamanda gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

Kaynak: Euronews

Başladığı 1949 yılından beri İsrail-Türkiye ilişkileri Arap-İsrail cephesindeki gelişmelere karşı **aşırı hassasiyetini** daima muhafaza etmiştir. On yıl süren ekonomik, diplomatik ve askeri ilişkiler sonrasında ikili ilişkiler 2000'lerin ortalarında yeniden bozulmuştur. İkinci İntifada, Erdoğan'ın Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelmesi, 2006 yılındaki İkinci Lübnan Savaşı ve İsrail'in Gazze politikaları üzerindeki uyuşmazlıkların tamamı gerginlikleri artırarak iki ülke arasındaki anlaşmazlığın 2010-2016 yılları arasında zirve noktasına ulaşmasına neden olmuştur.

Daha geniş bölgesel şartlar; büyük oranda İsrail-Filistin çatışmasından kaynaklanan gerginliklere rağmen İsrail ve Türkiye'yi Haziran 2016'da yeniden bir araya getirmiştir. Aradaki buzların erimesine neden olan faktörlerin başında; İsrail'i bir doğal gaz ihracatçısı ülkeye dönüştürecek ve Türkiye'yi de Avrupa için kilit bir doğal gaz portalı haline getirecek olan bir **enerji anlaşması** gelmektedir. Diğer hususlar arasında; karşılıklı çıkarları ve istikrarı geliştirmek ümidiyle; uzun yıllardır müttefik olan tarafları aralarındaki farklılıkları çözmeye teşvik eden ABD'yi tatmin etmek bulunmaktadır. Buna ilave olarak Türkiye ve İsrail, Bashar al-Assad'ın zaferinin sonuçları ve Suriye topraklarında kalıcı bir Rus, İran ve Hizbullah varlığının potansiyeli konusunda da endişelidirler. Dahası, aralarındaki anlaşmazlıklara rağmen her iki ülke de Gazze'de insani bir krizi dindirmenin yollarını aramaktadır.

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri töreninde konuşmasını yaparken. 19 Aralık 2018. Kaynak: Adem Altan/AFP.

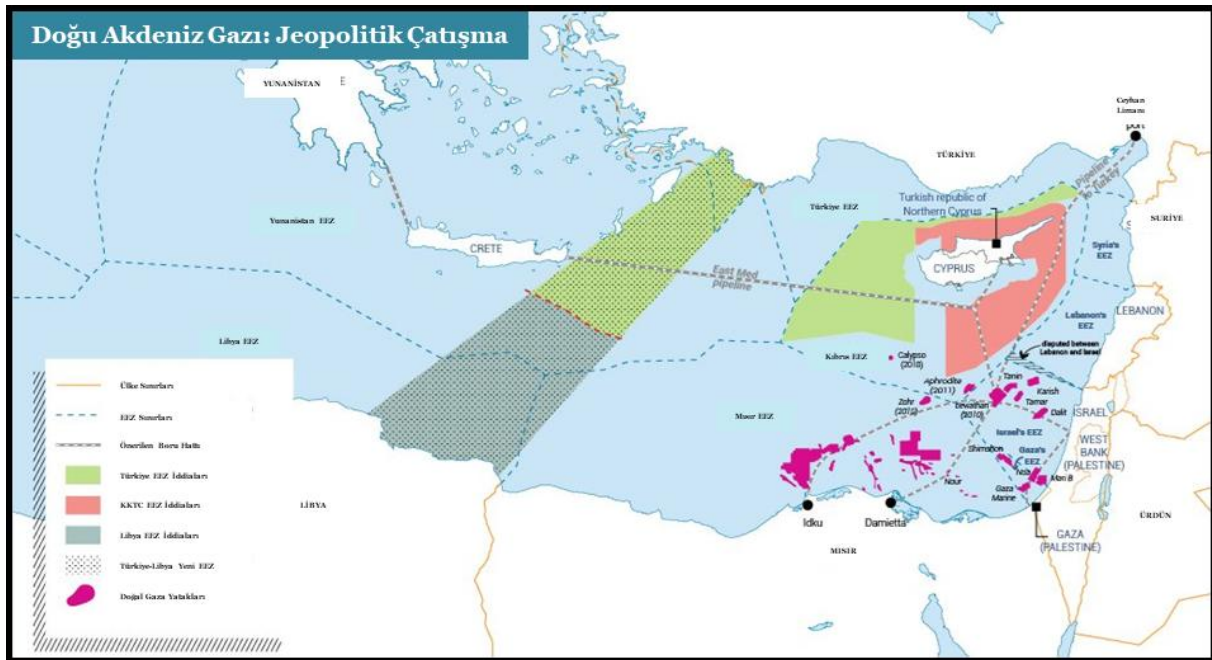
Çoklu düzeyde 2016 yılındaki uzlaşma, esas olarak ekonomik meselelerde olmak üzere daha yakın bir İsrail-Türkiye işbirliğine imkân sağlamıştır. Bununla birlikte 2016 yılından günümüze kadar geçen sürede, iki ülkenin işbirliği yapmasını gerektiren nedenler, İsrail-Türkiye ilişkilerini istikrarsızlaştırarak ortadan kaybolmuştur. Öncelikle, Ocak 2018 itibarıyla doğal gaz anlaşması hâlâ ekonomik ve teknik açılarından uygulanabilir olarak görülse de İsrail EastMed boru hattı projesinde; **Kıbrıs**, **Yunanistan** ve **İtalya** ile görüşmelere odaklanan, politik açıdan çok daha az riskli gördüğü seçenekleri değerlendirmektedir.

Türkiye uzun süredir, özellikle de Türkiye'nin, hava sahasını ihlal eden bir Rus bombardıman uçağını düşürmesi sonrasında Ankara ile Moskova arasında yaşanan

krizden beri Rusya doğal gazına olan bağımlılığını azaltmanın yollarını aramaktadır. Bununla birlikte Ankara ile Moskova aralarındaki ilişkileri onarmıştır ve Rusya'dan Türkiye'ye uzanan TurkStream boru hattı ve Rus devlet firması Rosatom tarafından kurulup işletilecek olan Akkuyu nükleer santral projesi üzerinde ilerlemeyi sürdürmektedirler.

Üstelik Türkiye her ne kadar 2017 yılı ortalarına kadar Assad rejimini devirme (ve İran nüfuzunun kritik bir düğüm noktasını kırma) savaşında en ön saflarda yer almış olsa da Rus-İran-Türk girişimi olan Astana süreci, Türkiye'nin Assad karşıtı taleplerinden geri adım atmasını ve karşılığında Suriye sınırı boyunca uzanan otonom bir Kürt bölgesini engellemesini öngörmektedir.

Ankara'nın Tahran'a verdiği tavizle ilgili kaygılar, İsrail'in arka kapı işbirliği ile güçlü ilişkiler geliştirdiği söylenen **Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan** ve **Birleşik Arap Emirlikleri** gibi anahtar konumdaki Sünni Arap ülkeleri tarafından da paylaşılmaktadır. Bu ülkelerin ortak bir kaygısı da AKP ile **Müslüman Kardeşler** ve İsrail ile diğer ülkeler tarafından terör hareketi olarak görülen **Hamas** dâhil bağlı organları arasındaki duygusal ve ideolojik bağlardır. Bu bağlantılar İsrail ve bölgedeki diğer ülkelerin Erdoğan'ın İsrail-Filistin çatışmasına yaklaşımını **istikrarsızlaştırıcı** olarak görmelerine neden olmaktadır.

İsrail ve Türkiye başta ekonomi olmak üzere hâlâ belirli önemli çıkarları paylaşmaktadır ve Türkiye'nin askeri açıdan güçlü bir Sünni ülke olarak büyüklüğü ve konumu, bölgede uzun vadede İran nüfuzunun kontrol altına alınıp frenlenmesine yardımcı olmada uygun hale getirmektedir. Bütün bunlara rağmen İsrail'in görüşü; **Erdoğan iktidarda olduğu sürece** diplomatik ilişkilerin düşük profile muhafaza edileceği yönündedir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin geçmişine bakıldığında; ekonomik çıkarların siyasi farklılıklardan ayrılmasının mümkün olduğu görülmektedir, fakat bu görev, iki ülke arasındaki derin güvensizlik ve gerginlikler göz önüne alındığında günümüzde çok daha zor olabilir. 2016 yılında yapılan başarısız askeri darbe girişimi sonrasında Türkiye'deki atmosfer de ilişkileri geliştirme gayretlerini sınırlandırarak, çok daha şüpheli bir zihniyetin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Birleşik Devletler'in İsrail ile Türkiye arasındaki işbirliğinin sürmesini sağlamada geleneksel olarak güçlü jeopolitik, güvenlik ve ekonomik çıkarları vardır. Son zamanlarda Türkiye'nin çıkarlarının, iç meseleler kadar Orta Doğu meseleleri de dâhil olmak üzere birkaç alanda ABD'nin çıkarlarından farklılaşmış olması, Washington'un Ankara ile ortaklık kabiliyetini karmaşık bir hale getirmiştir. İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerin belirsiz geleceği bu zorlukları daha da artırarak ABD'nin iki geleneksel müttefikini destekleme kapsamını sınırlandırarak, bölgedeki ABD hedeflerinin gerçekleştirilmesi yönündeki çabaların geliştirilmesinin altını oyabilir.

Enerji Meseleleri

Potansiyel bir enerji işbirliği İsrail ile Türkiye arasındaki bozulan ilişkileri düzeltmek için güçlü bir neden olabilirdi. İsrail, enerji ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla her zaman ithalata dayanmıştır, fakat 2009 yılında, İsrail karasuları içinde bulunan Tamar sahasında ilk doğal gaz rezervinin bulunması işin rengini tamamen değiştirmiştir. Tamar bölgesinde keşfedilen doğal gaz, İsrail ve Filistin Otoritesine elektrik sağlayan Israel Electrical Corporation şirketinin ihtiyacının yarısından fazlasını sağlamaktadır.

2010 yılında, 470-620 milyar kübik metre (BCM) kapasitesinde olduğu tahmin edilen Leviathan rezervinin bulunması ise İsrail devletini potansiyel bir enerji ihracatçısı

ülke konumuna getirerek oyunun kurallarını tamamen değiştiren bir keşif olmuştur.ⁱ Leviathan rezervindeki potansiyel doğal gazı kullanmak 4 milyar dolarlık bir yatırıma mal olabilecek sahanın geliştirilmesine bağlıdır.ⁱⁱ Bu büyük yatırım tutarı, İsrail'in jeopolitik durumu nedeniyle sınırlanan, bölgede önemli ölçüde büyük bir ihracat pazarına gereksinim göstermektedir.ⁱⁱⁱ

Ürdün ile 10 yıllık bir süre diliminde toplam 45 BCM doğal gaz satış anlaşması yapılmıştır, fakat Ürdün pazarı oldukça kısıtlıdır.^{iv} 19 Şubat 2018 tarihinde İsrail doğal gaz ortaklığı Mısır'a 10 yıllık bir süre diliminde, 15 milyar dolar karşılığında 64 BCM doğal gaz dışsatımı yapılacağını ilan eder. Mısır'daki çokuluslu şirketler İsrail doğal gazını satın alarak Mısır'daki tesislerde sıvılaştırmak ve Avrupa pazarına satmak istemektedir.^v Mısırlı yetkililer, uluslararası bir mahkemenin borç ödemesiyle ilgili bir kararı sonrasında İsrail ile daha fazla enerji anlaşması yapmakla ilgilenmediklerini ortaya koyarken, bu anlaşmanın uygulanabilmesine yönelik şüpheler derhal su üstüne çıkar.^{vi}

Buna ilave olarak; 2015 yılında Mısır kara suları içinde, İsrail'in Mısır iç pazarı ile rekabet etmesini zorlaştıran 900 BCM doğal gaz ihtiva eden büyük Zohr rezervi keşfedilir.^{vii} Bazı uzmanlar, İsrail'in denizaltında bir boru hattı inşa ederek Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden doğal gazı Avrupa pazarına ulaştırmasını önerirler, fakat bu boru hattı projesi ticari açıdan gerçekçi olmayan bir seçenek olabilir.^{viii}

Uygulanabilir Bir Anlaşma mı Yoksa Boru Hattı Rüyası mı?

2015-2016 yıllarında bölgedeki diğer potansiyel pazarların aksine Türkiye, hem teknik hem de finansal açılardan **ideal bir aday** gibi görünmektedir. Türkiye doğal gaz ihtiyacının neredeyse tamamını; %60 kadarını Rusya'dan %20'sini de İran'dan karşılamakta ve özellikle 2015 yılındaki Rus-Türk ilişkilerindeki gerginlik sonrasında bu iki kaynağı çeşitlendirmek istemektedir. Önde gelen bir Türk enerji uzmanı, bir basın organına yaptığı açıklamada; İsrail doğal gazının Türkiye'ye enerji ihtiyacını çeşitlendirerek Rus kaynaklara olan bağımlılıktan kurtulmada yardımcı olabileceğini ve her iki ülke açısından da bir kazan-kazan durumu oluşturacağını ifade etmiştir.^{ix}

Anlaşmayı savunanlar; böyle bir anlaşmanın Türkiye'ye sağlayacağı faydaların yanı sıra İsrail ekonomisine getireceği değer de çok önemli olduğunu ileri sürmektedir. Bunun da ötesinde İsrail tarafındaki anlaşma yanlıları bu anlaşmayı; ulusal güvenlikle ilgili stratejik bir çıkar olarak değerlendirdikleri Leviathan rezerv sahasının geliştirilmesi için çok daha uygulanabilir bir araç olarak görmektedir. Önde gelen İsrailli bir enerji uzmanına göre; İsrail'in ihtiyacının %60'ını karşılayan Tamar rezervine tamamen bağımlı olması, sistemde meydana gelebilecek herhangi bir teknik arıza durumunda enerjinin kesilmesi anlamına geldiğinden çok büyük bir stratejik risktir.^x

2014 yılında Gazze'de icra edilen Protective Edge (Koruyucu Hat) Operasyonu esnasında Hamas, Tamar rezerv sahasına roket atışları yapmıştır.^{xi} İsrail geçtiğimiz yıllarda Demir Kubbe (Iron Dome) koruma kalkınının deniz versiyonunu^{xii} bölgede kullanmaya başlamış olsa da Tamar ve bağlı tesislerine olan bağımlılık, İsrail açısından oldukça büyük bir hassasiyet yaratmaktadır. Leviathan gibi yedek kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır, fakat İsrail pazarının küçüklüğü göz önüne alındığında geliştirme ve kullanıma sunulma Türkiye rotasına bağlıdır.^{xiii}

Şüpheciler ise İsrail doğal gazının Türkiye üzerinden ihraç edilmesi hakkında bir takım nedenlerden dolayı kuşkularını ifade etmektedir. İlk olarak Türkiye'nin Rus doğal gazına alternatif kaynak bulma arayışının güçlü bir motivasyon olarak sürüp sürmeyeceği belli değildir. 2015 yılında iki ülke arasında yaşanan gerginlikten beri Moskova ve Ankara uzlaşmıştır ve uzmanlar bu uzlaşmanın kısmen Putin'in Türkiye'yi, Rus doğal gazına aşırı bir şekilde bağımlı tutmadaki çıkarından kaynaklandığına inanmaktadır.

Aslında Türkiye- Rusya ilişkileri; iki ülke Suriye iç savaşı sonrası bu ülkeyi şekillendirmekte işbirliği yaptıklarından, 2017 yılı sonlarından beri oldukça düzelmiştir.^{xiv} Düzelen diplomatik ilişkilerin, özellikle Rusya'dan Türkiye'ye doğal gaz taşıyacak TurkStream (Türk Akımı) boru hattı ve Türkiye'de Rusya'nın işbirliği ile inşa edilen Akkuyu nükleer santrali göz önüne alındığında, enerji boyutunda da artarak süreceğine yönelik işaretler bulunmaktadır.^{xv} Bunun da ötesinde İsrail'den ihraç edilecek olan doğal gazın Rus doğal gazı ile rekabet edebileceği de belirsizdir. Gazprom, Türk pazarındaki payını korumak maksadıyla doğal gazın fiyatını İsrail'in rekabet edemeyeceği bir orana kadar düşürebilir.^{xvi}

Bunun yanı sıra maliyet ve teknik zorluklar da bulunmaktadır. İsrail'den Türkiye'ye uzanan boru hattının inşası birkaç yıl sürebilecek ve tahmini olarak 2-4 milyar dolara mal olabilecek karmaşık bir girişimdir.^{xvii} Böyle bir boru hattının emniyeti ve korunması da oldukça büyük bir problemidir. Ayrıca, Türkiye toprakları içinde doğal gazın taşınmasında kullanılacak boru hattı altyapısı için uzun süreli sözleşmeler ve garantilerin yokluğunda pek mümkün olmayan ilave 2-3 milyar dolarlık bir yatırım gerekmektedir.^{xviii}

Son yıllarda enerji fiyatlarındaki düşüşler de göz önüne alındığında, özellikle İsrail ile Türkiye arasındaki gergin siyasi ilişkiler ve Türkiye'nin ABD-NATO ekseninden genel sapması da dikkate alındığında, bu yüksek maliyetler fahiş doğal gaz projelerinde yatırımları geciktirebilir. Gazze'deki Filistin kayıpları ve Kudüs kentinde Birleşik Devletler büyükelçiliğinin açılmasında yaşanan politik anlaşmazlıkların gösterdiği gibi İsrail-Türkiye ilişkileri, büyük bir olasılıkla Filistin meselesi konusunda krizlerle yüz yüze gelmeyi sürdürecektir.^{xix} Böyle bir durumda Türkiye, İsrail ile yaptığı bütün anlaşmaları iptal etme kararı alırsa ne olacaktır? Siyasi risk sigortası dâhil bu tür risklere karşı koruma sağlayan önlemler almak mümkündür, fakat yetkililere göre, neticede Erdoğan'ın dürüstlüğüne bağlı girişimler konusunda yatırımcılar ve bankalar yatırım yapmakta tereddüt etmektedir.^{xx}

Türkiye'nin Yerini Kıbrıs ve Yunanistan mı Alıyor?

İsrail-Türkiye ilişkilerinin 2010 yılındaki sıkıntılı dönemi sonucu İsrail, Yunanistan ve Kıbrıs ile ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmiştir. Yunanistan-Türkiye ilişkilerinin olumlu bir yolda olduğu bir dönemde Türkiye ile ilişkileri yenilemek, İsrail'in kaçınmak için çaba gösterdiği ve kaybetmek istemediği, Kıbrıs'la olan ilişkilerini riske sokabilir.

Kıbrıs geçmişte İsrail'e, Türkiye'ye teorik olarak kendisine karşı kullanabileceği silah satması nedeniyle hep kuşkuyla bakmıştır. Birkaç faktör bu dinamikleri değiştirmiştir. Yunanistan'daki ekonomik kriz, Arap ülkelerini Kıbrıs'a dikkat edemeyecek kadar meşgul eden Arap Baharı ile birleşerek, Kıbrıs'ı İsrail'de yeni bir ortak arayıp bulmaya itmiştir. İsrail'in perspektifinden bu önemli bir gelişmedir, o zamana kadar tarafını belirlemesi istendiğinde İsrail, ***Kıbrıs yerine daima***

Türkiye'yi seçmiştir. 2010 yılında, İsrail Türkiye'den koptuğunda hem İsrail hem de Kıbrıs daha derin bir ilişki için hazırdır.

İsrail ve Kıbrıs (ve Yunanistan) arasındaki ilişkiler; ekonomik, diplomatik ve güvenlik taahhütleri açılarından birçok düzeyde süratli bir şekilde gelişmiştir. Kıbrıs'ın coğrafik konumu nedeniyle İsrail-Türkiye boru hattına alternatif bir seçenek olması, İsrail-Türkiye enerji anlaşmasını sona erdirebilecek kritik faktörlerden bir tanesidir. Diplomatik açıdan Kıbrıs ve Yunanistan, çok zor bir siyasi cephe olan Avrupa Birliği ile ilişkilerde İsrail'e yardım edebilir. Yunanistan ve Kıbrıs ile kurulan bağlantı, İsrail'in bölgesel stratejisindeki bir boşluğu doldurmuş ve İsrail Savunma Kuvvetleri bu iki ülke ile müşterek hava ve deniz askeri tatbikatlarına dahi katılmıştır.

İsrailli yetkililer her zaman Kıbrıs'la ilişkilerin diğer ülkelerle olan ilişkilerin pahasına olmaması gerektiğini ve Kıbrıs'la ilişkilerin, örneğin Türkiye gibi diğer ülkelerle olan ilişkiler nedeniyle bozulmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Türkiye ile uzlaştıktan sonra İsrail sözünü tutmak için çok çaba harcamakta ve hem Yunanistan hem de Kıbrıs ile güçlü ilişkilerini sürdürmektedir.

Türk iş insanı ve siyasetçi Berat Albayrak. 2015-2018 yılları arasında Enerji ve Tabii Kaynaklar bakanı olarak görev yapmıştır. Halen Hazine ve Maliye bakanı olarak görev yapmaktadır. Kaynak: Haber Takvimi

Kıbrıs Engeli

Son olarak İsrail-Türkiye boru hattının inşa edilmesine en büyük engellerden bir tanesi de Kıbrıs'tır. Kıbrıslı yetkililer, kısa vadede pek de mümkün görülmeyen Türkiye ile anlaşmazlığın çözülmemesi durumunda, kendi ekonomik sularından böyle bir boru hattının geçmesine izin vermeyeceklerini defalarca dile getirmişlerdir.^{xxi} Kıbrıs tarafının bu anlaşmayı ve boru hattının inşasını engelleyip engelleyemeyeceği

belirgin olmasa da (Türk tarafı engelleyemeyeceğini iddia ederken Kıbrıs bu düşünceye katılmamaktadır) ^{xxii} herkes bu anlaşmazlığın boru hattının inşasını geciktirebileceğini ve bu meselede yaşanabilecek bir gecikmenin de çok ciddi olumsuz etkileri olacağı konusunda hemfikirdir.

Türkiye İsrail'den anlaşmanın onaylanması için Kıbrıs'ı ikna etmesini talep etmiştir. ^{xxiii} Karşı tarafta ise, Rusya'nın Kıbrıs üzerinde önemli bir nüfuzu vardır ve Rusya bu nüfuzunu, Moskova yararına Kıbrıs yönetimine anlaşmayı onaylama sürecini yavaşlatması yönünde baskı yapmakta kullanabilir. ^{xxiv}

2017 yılı sonlarına kadar İsrail ve Türkiye, 2019 yılı sonuna kadar boru hattını inşa etmeyi planladıklarını ve Türkiye'nin Rusya ile doğal gaz anlaşmasının sona ereceği 2021 yılına kadar da bu hattan doğal gaz taşınacağını ifade etmektedir. Kıbrıs'ın yasal yollara başvurarak anlaşmayı geciktirmesi durumunda kritik 2021 teslim süresi gerçekleşmeyebilir. ^{xxv} Diğer analizciler ise Kıbrıs tarafının İsrail ile Türkiye arasındaki **anlaşmayı bloke etmeyebileceğini**, fakat kendisinin yeni keşfettiği doğal gaz rezervlerinin de İsrail-Türkiye boru hattına bağlanmasını talep edeceğini ileri sürmektedirler. ^{xxvi}

İsrail başbakanı Benjamin Netanyahu, 31 Mayıs 2010 günü yapılan Mavi Marmara saldırısına katılan deniz komandoları ile konuşurken. Atlit Deniz Üssü, 26 Ekim 2010.

Her ne olursa olsun İsrail-Türkiye arasında yapılacak bir doğal gaz anlaşmasının, İsrail'in çok önem verdiği Kıbrıs ilişkileri açısından çok ciddi sonuçları bulunmaktadır. İsrail'in Kıbrıs ve Yunanistan ile ilişkileri, **Mavi Marmara** olayı

nedeniyle bozulan Türk-İsrail ilişkileri sonrasında, İsrail'in bölgesel stratejisindeki boşluğu doldurmak maksadıyla büyük bir dönüşüm geçirmiştir.^{xxvii} İsrail hükümeti, Türkiye ile arasını düzeltmeye çalışırken dahi hem Kıbrıs hem de Yunanistan ile güçlü ilişkilerini sürdürmek için çalışmakta ve potansiyel bir doğal gaz anlaşmasının doğuracağı karmaşık sorunlara özel bir dikkat göstermektedir.

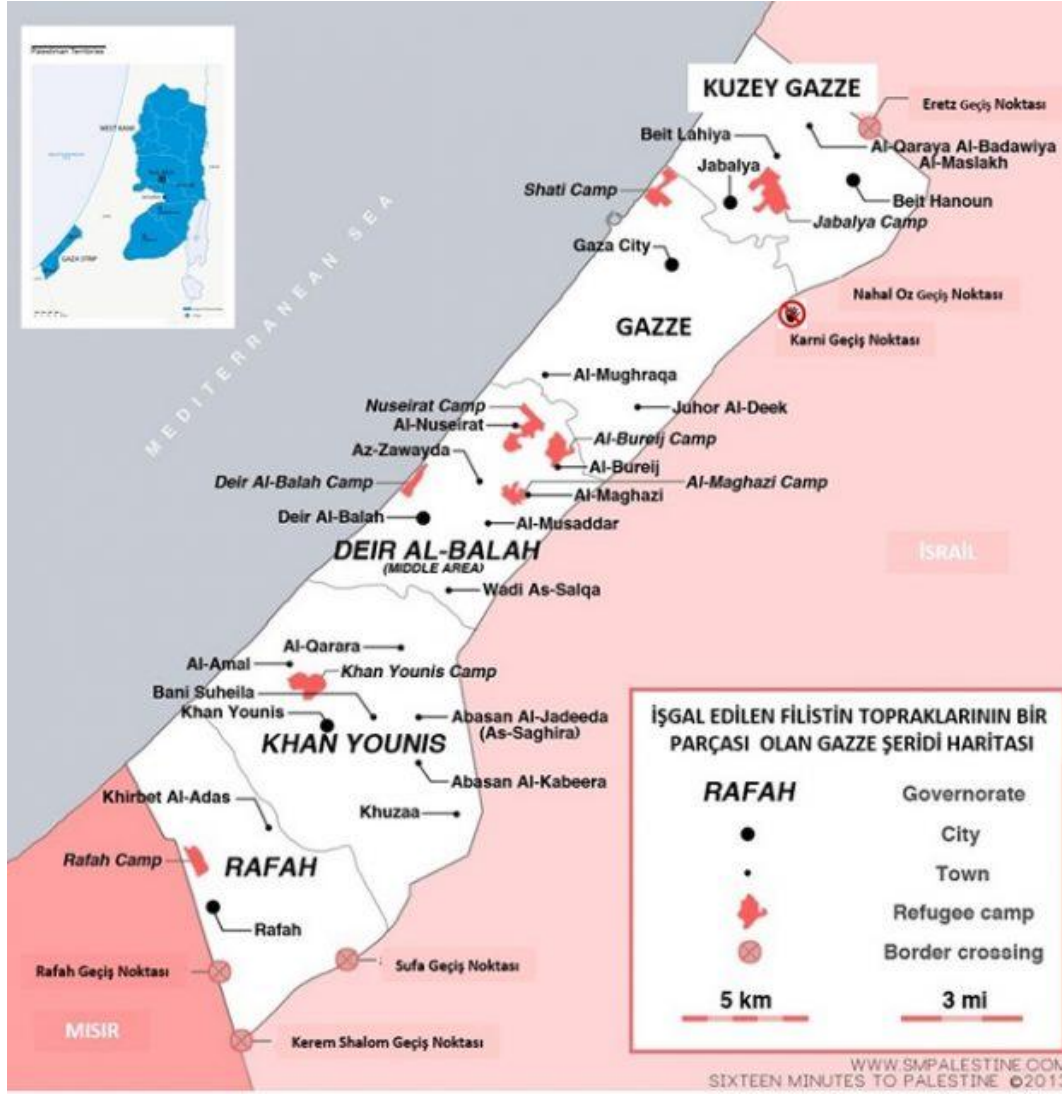
Türkiye ve İsrail en azından resmi olarak hâlâ müşterek bir doğal gaz anlaşması yapmanın yollarını aramaktadır. 2017 yılının Şubat ayında Leviathan sahasını geliştirenler 3.75 milyar dolarlık bir yatırımı onaylamıştır.^{xxviii} Leviathan sahasının planlayıcılarına göre, yeni inşa edilecek 300 mil uzunluğundaki boru hattı ile İsrail doğal gazı 2020 yılının sonuna kadar Türkiye'ye ulaştırılmış olabilir.^{xxix}

Bütün bunların ötesinde; İsrail'in İstanbul Başkonsolos yardımcısı 12 Temmuz 2017 tarihinde attığı bir Twitter mesajında İsrail Enerji Bakanı Dr. Yuval Steinitz ve Türk paydaşı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak'ın görüşmeleri hızlandırdığını ve yılsonuna kadar bir anlaşma imzalanmasının planladığını ifade etmiştir.^{xxx}

İsrail Cumhurbaşkanı Shimon Peres, 13 Kasım 2007 tarihinde gerçekleştirdiği Ankara ziyareti esnasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hitap ederken arka planda alkışlayan hükümet yetkilileri. Kaynak: TRT World

Bununla birlikte Ocak 2018 itibarıyla henüz bir anlaşma imzalanmamıştır.^{xxxi} İsrail buna ilave olarak, Türkiye'yi içine almayan alternatif anlaşmaların uygulanabilirliğini de incelemektedir.^{xxxii} Aralık 2017 başlarında İsrail; Leviathan dâhil, doğal gazı Akdeniz'deki rezerv sahalarından Avrupa'ya taşıyan potansiyel bir boru hattını kapsayan EastMed Boru Hattı Projesi anlaşmasını **Kıbrıs**, **Yunanistan** ve **İtalya** ile imzalamıştır.^{xxxiii} Bununla birlikte bu projenin uygulanabilirliği hâlâ soru işaretleri taşımaktadır.^{xxxiv}

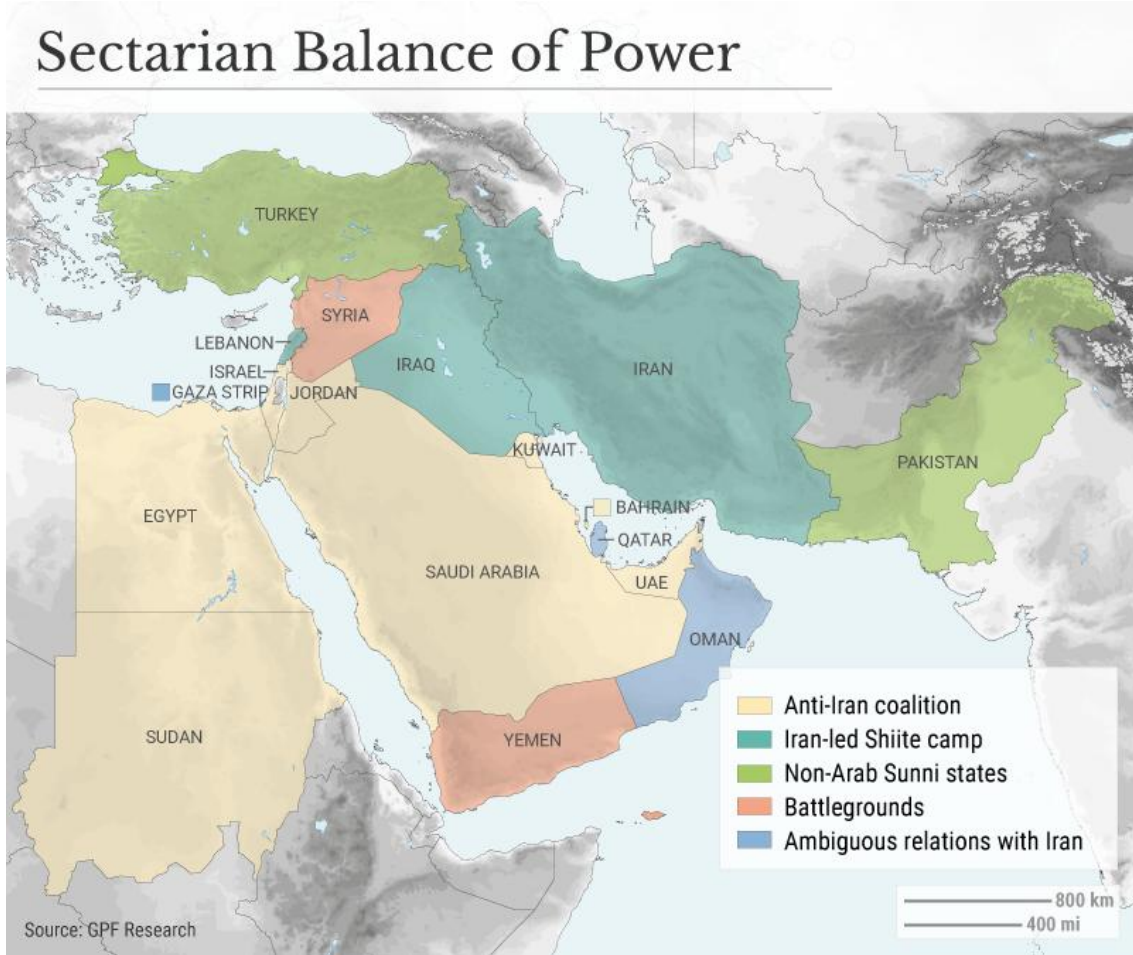

Sonuç

Bu rapor, Ocak 2018 itibarıyla İsrail-Türkiye ilişkileri hakkında bir değerlendirme sunmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkiler, 2016 yılı Haziran ayındaki uzlaşmadan sonra istikrarsızlığını korumaktadır. Anlaşma sonrasındaki 11 ay, başta ekonomik alanların yanı sıra, esas olarak NATO konusu hakkında olmak üzere ilk askeri görüşmeleri de kapsayan diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılması ve sürdürülmesi göz önüne alındığında, neredeyse tamamen olumlu eğilimler olarak karakterize edilmektedir. Fakat sonrasında, gözlemcilerle iki eski müttefik arasındaki asıl farklılıkların yok olmadığını hatırlatan diplomatik gerginlikler iyice artmıştır. 2018 yılı Mayıs ayı içinde İsrail Savunma Kuvvetleri'nin Gazze'deki şiddetli protestolar esnasında düzinelerce Filistinliyi öldürmesi ve 2,000 kadarını yaralaması sonrasında, Türkiye İsrail büyükelçisini sınır dışı etmiş ve İsrail de Türk konsolosunu Kudüs kentinden çıkararak tepki göstermiştir.

Bu olayları diplomatik personelin aşağılanması ve Türk-İsraili politikacılar arasındaki demec savaşları takip etmiştir. Öncesinde de Erdoğan İsrail'i, Filistinlilerle ilgili tartışmalı politikaları nedeniyle birçok kez şiddetli bir şekilde azarlamıştır.

Gerilimi tırmandırmamak maksadıyla; geleneksel olarak Erdoğan'a yanıt vermekten kaçınan İsrail politikasını değiştirmiş ve aynı sertlikle yanıt vermiştir. Erdoğan ve diğer Türk yetkililere derslerini verirken İsrail hükümetinin hedefi; İsrail karşıtı iftiraları durdurmayı ümit ederek Türkiye'ye sonsuza kadar boyun eğmeyeceğini göstermek olmuştur. Bu stratejinin başarılı olup olmadığını söyleyebilmek için henüz çok erkendir, fakat şu ana kadar görüldüğü kadarıyla Erdoğan'a sesinin tonunu düşürtememiştir.

İsraili politikacılar saldırı ve eleştirilerinde özellikle Erdoğan'ı hedef almakta, onun **otokratik iktidarına** ve başta Kürtler olmak üzere azınlıklara karşı yaklaşımına saldırmaktadır. Erdoğan'a gösterilen tepkinin kişisel doğası tesadüfi değildir. İsrailiilerin gözünde bir zamanlar çok yönlü olan Türkiye artık tamamen otokratik, güvenilirmez, muhtemelen de Yahudi aleyhtarı bir cumhurbaşkanı tarafından yönetilmektedir. Erdoğan'a geniş yetkiler veren 16 Nisan 2017 referandumunun sonucu İsrail'in onun 15 yıllık iktidarının uzayacağı ve ayrışmaları daha da artırarak çok daha merkezîyetçi hal alacağı yönündeki şüphelerini haklı çıkarmıştır.^{xxxv}

İsrail ile Türkiye arasındaki temel bölünmeler politik açılardandır. Bu bölünmeler; İran'a yaklaşımlarını da etkileyen; Suriye'deki farklı öncelikleri ve Kürt meselesindeki farklılıklardır. Bunun da ötesinde, 2017 yılında ABD-Türkiye ilişkilerinin bozulması, İsrail ve Türkiye'nin birbirine karşı taraflarda yer almasına neden olmuştur. Yine de

iki ülke arasındaki temel kavga onlarca yıldır değişmeden kalmıştır ve bu kavganın temel nedeni İsrail-Filistin çatışmasıdır. İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkiler her zaman Arap-İsrail ve İsrail-Filistin çatışmalarındaki gelişmelere karşı hassasiyetini korumuştur. Türkiye, İsrail'in Filistinlilere yönelik politikalarını eleştiren tek ülke olmasa da ve ülke içinde ve bölgesel destek sağlamak maksadıyla; Müslüman ve Arap dünyasındaki diğer ülkeler gibi İsrail karşıtı bir söylem kullanıyor olsa da İsrail ile olumlu ilişkiler içinde olan diğer ülkeler için Türkiye'nin bu tutumu anormaldir.

Ayrıca Erdoğan'ın kullandığı kelimeler, İsrail'de onun Yahudi karşıtı inancının yansıması olarak görülmektedir.^{xxxvi} Erdoğan ve hükümetinin, Türkiye'de bu tür görüşlerin yayılmasını iç medya vasıtası ile meşrulaştırdığı^{xxxvii} ve Türkiye'deki Yahudi toplumunu ötekileştirdiği görülmektedir. Bu nedenle, Erdoğan görev başında olduğu sürece, İsrail hassas meselelerde Türkiye'yi **güvenilir bir ortak** olarak görmemektedir.^{xxxviii}

Yine de İsrail ve Türkiye'nin bazı güçlü karşılıklı çıkarları bulunmaktadır. Ekonomik arenada her iki ülke de ticaret, turizm ve enerji alanlarında daha fazla işbirliğinden kazanç elde etme yanlısıdır. Güvenlik ve diplomatik cephede ise, iki ülke de Gazze'de bir insani krizi önlemekten yanadır. Hatta Türkiye'nin Suriye'deki İran aleyhtarlığı konusundaki yükümlülükleri hakkında bazı kuşkular olsa da ve kendi daha küçük Kürt karşıtı çıkarlarını^{xxxix} koruyor olsa da Türkiye uzun vadede İran'ın Orta Doğu'daki nüfuzunun genişlemesine karşı çıkmaktadır.^{xl} Büyük bir Sünni ülke olarak kritik bölgesel rolü, yüksek eğitim almış nüfusuyla Asya ile Avrupa arasındaki stratejik konumu göz önüne alındığında, Türkiye vazgeçilmeyecek kadar önemli bir ülke olabilir.

Gerçi geçmişte İsrail'in ekonomik, diplomatik veya bölgede bir güvenlik ortağı olarak Türkiye'ye neredeyse hiçbir alternatifi yokken şimdi durum çok farklıdır. Yunanistan

ve Kıbrıs gibi ülkeler, Yahudi toplumunun çok büyük bir kesimi için, yakın ekonomik turizm merkezleri olarak Türkiye'nin yerini almış durumdadır (Arap İsrail nüfusu içinde Türkiye'ye turizm artmış olsa dahi). Ayrıca; İsrail ve Türkiye resmi olarak hâlâ enerji anlaşması üzerinde görüşmeleri sürdürüyor olsalar da İsrail EastMed boru hattı için Kıbrıs, Yunanistan ve İtalya gibi alternatifleri değerlendirmektedir.

Üstelik Türkiye Rus doğal gazına olan bağımlılığını azaltmayı hedeflerken, Rusya'dan Türkiye'ye uzanan TurkStream boru hattının geliştirilmesi için Moskova ile 2017 sonlarındaki işbirliği ve Akkuyu nükleer santral projesi, bunun artık düşük bir öncelik olduğunu ortaya koymaktadır. İsrail ve Türkiye ekonomik çıkarlarını politikadan ayırmakta geçmişte başarılı olmuş, fakat iki ülke arasındaki **“zehirli”** siyasi atmosfer, muhtemelen ekonomik cephedeki ilerlemeyi de engelleyerek yatırımcılar ve iş insanlarının kaçınmak istedikleri siyasi riskleri yükseltmiştir.^{xli}

Kaynak: Israel Palestine News

Bu arada İsrail kendisine, Türkiye'nin diplomatik ve güvenlik alanındaki rollerini üstlenen yeni ülkeler bulmuştur. Yunanistan, Kıbrıs ve diğer ülkeler, Türk hava sahası İsrail Savunma Kuvvetlerine kapatıldıktan sonra müşterek ve birleşik askeri tatbikatlarda Türkiye'nin yerini almışlardır.^{xlii} Bundan başka, 1990 ve 2000'li yıllarda Türkiye İsrail savunma endüstrileri için önemli bir ihracat pazarı iken şimdi artık Japonya, Güney Kore ve Hindistan (şu anda İsrail'in önde gelen silah alıcısıdır) gibi başka pazarlar mevcuttur ve kârlı fırsatlar sunmaktadırlar.^{xliii} Ayrıca Türkiye geçmişte İsrail'in tek Müslüman müttefikiyken, İsrail artık arka kapı politikası ve ilişkileri vasıtasıyla Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile iyi ilişkiler içindedir.^{xliv} İsrail'in barış antlaşmaları imzaladığı Mısır ve Ürdün ile karşılıklı ilişkileri istikrarlı bir şekilde gelişmektedir.^{xlv} Bu ülkelerin tamamı, İsrail'in İran

kadar **Müslüman Kardeşler** ve AKP'nin ideolojik olarak tanıdığı **Hamas** ile ilgili kaygılarını da paylaşmaktadırlar.

Bütün bunlar artık İsrail ve Türkiye ortak çıkarları paylaşmıyor anlamına gelmemektedir. Fakat 69 yıllık ikili ilişkilerden bir ders alınmıştır, bu da İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerin, yakın ve orta vadede İsrail Filistin cephesindeki gelişmelere bağlı olacaktır. Büyük bir olasılıkla; mevcut eğilimlerin sürmesi durumunda, iki ülke arasındaki ilişkiler aynı kalacak: siyasi ve güvenlik alanındaki ilişkiler soğukluğunu sürdürürken, ekonomi sektöründeki çalışmalar ilişkileri geliştirecektir. Filistin meselesine bağlı olarak periyodik patlamalar beklenmektedir. Bu senaryoda; ilişkileri kesme tehditleri ve karşı tarafın temsilcilerini sınır dışı etmenin kesinlikle hiçbir yararı olmasa da ilişkiler tamamen kopmadan devam edebilir.^{xlvi}

İsrail ve Türkiye ortak hedefleri paylaşmayı sürdürecektir ve Mayıs 2018 krizinin yarattığı toz bulutu dağıldıktan sonra, iki ülke bir araya gelerek Gazze'nin yeniden ıslahı yaklaşımı konusunda anlaşılabilir yöntemler bulmalıdırlar. İki ülke de Gazze'de bir insanlık felaketini önlemek istemektedir ve İsrail Türkiye'nin Gazze'yi yeniden inşa çabalarını da desteklemektedir.^{xlvii}

İsrailli yetkililer tarafından 2017 yılında tutuklanan Gazze vatandaşı Muhammad Murtaja yargılama sonucu 9 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Kaynak: ynetnews.

İsrail açısından problemlerden bir tanesi; Türkiye'nin Gazze'ye yardımlarının İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı) dâhil birkaç hükümet ve hükümet dışı organizasyonlar tarafından yapılıyor olmasıdır. Mayıs 2017'de İsrail, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanlığının Gazze şubesi yöneticisini, yardım paralarını Hamas'ın

askeri kanadına akıtmak şüphesiyle tutuklamıştır. Bu görevlinin aynı zamanda İHH bağlantısı da bulunmaktadır.^{xlviii}

Türkiye Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-İsrail ilişkilerinde olası bir gerilim riskine rağmen TİKA çalışanına olan desteğini ifade etmiştir.^{xlix} Bu olayın Türkiye-Hamas askeri ilişkilerinin güçlü bir kanıtı olduğu yönündeki uyarılara rağmen İsrail hükümeti, Türkiye'nin TİKA yöneticisinin eylemlerinden haberi olmadığını ve Hamas'ın Türkiye'nin cömertliğinden faydalandığını ileri sürmüştür.¹ Bu tür gelişmelerin zaman içinde ortaya çıkması beklenmektedir ve Türkiye ve İsrail yönetimlerinin bunları ele alış yöntemi için verdikleri karar gerginliklerin hangi seviyelere kadar tırmanacağını belirleyecektir.

Alçak Koltuk Krizi – İsrail Dışışleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon sonradan yaptığı açıklamada aslında büyükelçiyi iyi koltuğa oturttuğunu ve kendisinin oturması pek de rahat olmayan sandalyede oturduğunu iddia etmiştir. Ayalon ayrıca alçak koltukların sandalyelere nazaran çok daha konforlu olduğunu da sözlerine eklemiştir. Kaynak Israel News

Haziran 2017 Haremi Şerif (Tapınak Tepesi) krizi de İsrail ve Türkiye'nin benimseyebileceği olası yumuşama yaklaşımlarına güzel bir örnektir. Kutsal yer üzerinde karşılıklı suçlamalardan sonra Erdoğan, Başbakan Netanyahu yerine İsrail Cumhurbaşkanı Reuven Rivlin ile görüşme talebinde bulunmuştur. Rivlin, İsrail Dışışleri Bakanlığının itirazlarına ve İsrail'in Türkiye ile ilişkileri yeniden gözden geçirerek, bağımsız Kürdistan'ı tanıyarak ve Ermeni soykırımını kabul ederek misilleme yapması gerektiğini ileri süren siyasi söylemlere rağmen görüşmeyi kabul

İyi veya kötü yönde İsrail-Filistin cephesinde meydana gelen bir değişiklik, İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkileri iki yönden bir tanesine doğru kaydırabilir. Uzmanlar Gazze’de her an yeni bir savaşın kapıda olduğunu değerlendirmektedir.ⁱⁱⁱ İsrail’in bakış açısından ikili ilişkiler, Türkiye Hamas ile olan güçlü ideolojik ve pratik bağlarını ve Filistinlilere olan desteğini İsrail ile olan pragmatik ikili ilişkilerinden ayırabildiği sürece bu savaşı önleyebilir. Fakat bu o kadar da kolay olmayabilir.

Alternatif olarak; İsrail-Filistin barış sürecinde anlamlı bir başarının, Türkiye'nin İsrail'e olan yaklaşımını değiştirmesine yol açacağını ve iki ülkeyi birbirlerine daha da yakınlaştıracaklarını varsaymak yanlış olmayacaktır. 1991 yılında Madrid barış konferansında, Oslo Mutabakatlarında ve İsrail'in Gazze'den çekilmesinde olduğu

gibi Türkiye Filistin cephesindeki gelişmelere olumlu tepki gösterecek ve İsrail ile ilişkilerini güçlendirecektir. Dahası; geçmişte arabulucu rolüne istekli olduğundan Türkiye hâlâ İsrail ile Filistinliler arasında arabuluculuk görüşmelerine katılmaya ilgi duyabilir ve çatışmayı sonlandırmak için iki devletli bir çözüm konusunda ilerlenmesine yardım edebilir.^{liv}

İsrail-Filistin cephesinde anlamlı bir gelişmenin yokluğu veya İsrail, Türkiye veya bölgede önemli siyasi değişimler olmadan bu varsayımların hiçbirisi yakın gelecekte olası görünmemektedir. İsrail ve Türkiye daha iyi ilişkileri sürdürmek için daha fazla motivasyona sahip olmalıdır. İsrail karşıtı söylem Erdoğan tarafında bir standart uygulama prosedürü haline gelmiş olsa da bu kesinlikle İsraillilerin alışmak istedikleri bir durum değildir.

İsrail'in tepki olarak Erdoğan'a çıkışmaları da ağır hakaretleri sonlandırmada etkili bir yöntem olmayabilir. İşbirliği için düşük nedenler olsa da 70 yıldır süren ikili ilişkiler, ayrılıklara rağmen İsrail ve Türkiye'nin gerçekten istediklerinde işbirliği yapabileceklerini ve bunun yollarını bulabileceklerini göstermiştir.

İsrail ve Türkiye'nin; ticaret, turizm ve enerji dâhil ortak ekonomik çıkarları vardır. Tarihsel olarak İsrail ve Türkiye 2010-2016 yılları arasındaki krizlere rağmen ikili ticareti sürdürme ve genişletmelerinde kanıtlandığı gibi ekonomik çıkarlarını siyasi ve diplomatik farklılıklarından ayırmayı başarmışlardır. Aynı zamanda, İsrail'in bakış açısından bu yıllardaki gelişmeler; Türkiye ile turizm, ticaret ve hatta muhtemelen enerji işbirliği alanında birçok alternatifin ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

Fakat İsrail-Türkiye uzlaşması iki ülkeyi birbirine çok da yakınlaştırmamış ve ilişkilerin daha da kötüleşeceğine yönelik tehditler göz önüne alındığında siyasi riskler her iki tarafta da varlığını sürdürmektedir. Bu siyasi riskin, Kıbrıs ve Yunanistan gibi alternatifler ile birleşmesi ise, İsrail ile Türkiye arasındaki güçlü ekonomik potansiyel bağların kolayca gerçekleşmeyebileceği anlamına gelmektedir. Türkiye ile İsrail arasındaki siyasi atmosfer hesaba katıldığında; sadece iş dünyasını siyasetten ayırmak ve ekonomik işbirliğini sürdürmek uygun bir yaklaşım olacaktır, demec savaşının devam ettiği bu ortamda bunun gerçekleşmesi de pek mümkün görünmemektedir.

İsrail-Türkiye İlişkilerinin ABD Açısından Önemli Sonuçları

Birleşik Devletler günümüze kadar İsrail-Türkiye uzlaşmasının başarılmasında büyük bir rol oynamıştır. Obama yönetimi, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin azaltılmaması yönündeki çabalarında başarısız olduktan sonra, kriz yıllarında güven artırıcı tedbirler konusunda adımlar atılmasında yardımcı olmuştur. 2013 yılında her iki tarafla da ustalıkla çalışarak, Netanyahu'nun Erdoğan'dan özür dilemesini sağlamıştır.

Birleşik Devletler'in o zamanlar iki ülke arasındaki arabuluculuk gayretlerinin açıklaması ne olabilir? Açık ve net bir şekilde İsrail-Türkiye ilişkilerinin doğasının ABD açısından birkaç geleneksel sonucu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; İsrail ile Türkiye arasındaki iyi ilişkilerin bölgesel istikrarı geliştirmek maksadıyla (veya en azından karmaşık bir bölgeye ilave zor bir bileşen eklememek adına) üç taraflı stratejik ABD-İsrail-Türkiye görüşmelerine ve ortak ekonomik çıkarlara imkân ve katkı sağlamasıdır. Üç ülkenin; İran, Suriye ve terörle mücadele karşısında her zaman ortak çıkarları olmuştur.

İsrail'in NATO ile yeni ortaklığı, Birleşik Devletler'in çıkarına olduğundan ve sürekli bir Türk onayını sağlama aldığından, ABD-İsrail-Türkiye işbirliğinde yeni bir yol olabilir. İsrail'deki ilk kalıcı ABD askeri üssü olan bir hava savunma tesisinin Eylül 2017'de ABD Avrupa Komutanlığı altında kurulması, Birleşik Devletler'in Orta Doğu, Avrupa ve buna bağlı olarak NATO'da İsrail ile güvenlik ilişkilerine atfettiği önemin bir göstergesidir.^{lv}

Bunun yanı sıra Birleşik Devletler'in olası bir İsrail-Türkiye-Kıbrıs doğal gaz anlaşmasında jeostratejik ve ekonomik çıkarları da bulunmaktadır. ABD açısından bakıldığında; ***NATO Üyesi Türkiye, Avrupa Birliği ortağı Kıbrıs ve önemli bir müttefik olan İsrail***, Rusya ve İran yerine, Akdeniz'de bulunan doğal gaz rezervlerinden faydalanan ülkeler olabilir. Ekonomik olarak Texas merkezli Noble

Energy Inc şirketi, %39,7'lik payı ile Leviathan doğal gaz alanında ikinci büyük ortak konumundadır.^{lv} Ayrıca, dikkate değer zorluklara rağmen, Türkiye'nin Hamas ile olan ilişkileri de İsrail-Filistin barış sürecine katkı sağlamanın yollarını arayan Birleşik Devletler ve uluslararası topluma yardımcı olabilir.

Bu ortak çıkarlar hâlâ varlığını sürdürüyor olsalar da Birleşik Devletler ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Erdoğan'a karşı 2016 yılı ortalarında yapılan askeri darbe girişimi ve ABD'nin, Erdoğan'ın darbenin arkasında olmakla suçladığı Türk imam Fethullah Gülen'i sınır dışı etmeyi reddetmesinden itibaren bozulmuştur.^{lvii}

Türkiye geleneksel olarak Birleşik Devletler ve NATO ile yakın ilişkilerini muhafaza ederken, çeşitli derecelerde de İran, Suriye ve Rusya ile işbirliğini sürdürdüğünden, geleneksel olarak daima bir denge unsuru rolünü üstlenirken, son gelişmeler dengeleme eyleminin çok daha hassas bir hale geldiğinin göstergesidir. Birleşik Devletlerin Kudüs kentini İsrail devletinin başkenti olarak tanıma kararına olan sert Türk tepkisi, bu hamleye karşı protestoların başını çekmesi ve Kudüs kentinde ABD büyükelçiliğinin açılması sonrasında Birleşik Devletler büyükelçisini geri çekmesi ABD-Türkiye ilişkilerinin daha da bozulacağının göstergeleridir.

Bununla birlikte uzun vadede Birleşik Devletler de Türkiye'yi; İran'a karşı Sünni dengesine katkı sağlayabilecek büyük, kalabalık, teknolojik açıdan ilerlemiş ve askeri açıdan güçlü önemli bir bölgesel oyuncu olarak görmektedir. Bu bağlamda İsrail ile Türkiye arasındaki daha iyi ilişkiler: bölgesel istikrarı geliştirmek ve İran'ın nüfuzunu tesirsiz hale getirmek amacıyla iki ülkeyi de içine alan bölgesel bir koalisyon oluşturmak açılarından önemli olabilir.

Türkiye'nin hem Birleşik Devletler hem de İsrail ile olan ilişkileri Ocak 2018 itibarıyla en düşük seviyesinde olmasına rağmen, Birleşik Devletler'in yine de İsrail ve Türkiye üzerinde güçlü bir baskı kabiliyeti bulunmaktadır ve bunu, iki tarafta da çoklu düzeylerde olumlu ilişkileri kolaylaştırmak amacıyla kullanabilir.

Böyle yapmayı seçmesi durumunda ABD hükümeti, iki tarafa da ideolojik farklılıklarını pragmatik ilişkilerinden ayırmaları ve Haremi Şerif (Tapınak Tepesi) veya Kürt bağımsızlığı gibi hassas meselelerde gerilimi tırmandırıcı bir söylem kullanmaktan kaçınmaları yönünde baskı uygulayabilir.

Birleşik Devletler bunun yanı sıra, ciddi bir İsrail-Filistin barış süreci izleyerek de uzun vadede İsrail-Türkiye ilişkilerinin şekillendirilmesine yardımcı olabilir. Tarih bir gösterge ise, İsrail-Filistin ilişkilerinde herhangi bir gelişmeyi İsrail-Türkiye ilişkilerindeki olumlu bir gelişme takip edecektir.

Çevirenin Notları: Shira Efron tarafından 2018 yılında kaleme alınan “*The Future of Israeli-Turkey Relations – İsrail-Türk İlişkilerinin Geleceği*” başlıklı RAND Corporation raporunun Doğu Akdeniz ve iki ülke arasındaki enerji bağlantı ve ilişkilerini kapsayan bölümleri çevrilerek okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

REFERANSLAR

- ⁱ Haifa Üniversitesi ve Hudson Enstitüsü, Doğu Akdeniz Komisyonu Raporu Eylül 2016.
- ⁱⁱ Önde gelen bir İsrail enerji uzmanı ile mülakat, Herzliya, 22 Ocak 2017.
- ⁱⁱⁱ Gabriel Mitchell, “İsrail-Türkiye Enerji İşbirliğinin Riskleri ve Getirileri,” İsrail Türkiye Politika Diyalog Yayın Serisi, Küresel Siyasi Eğilimler Merkezi, İstanbul Kültür Üniversitesi ve Mitvim, Ocak 2017.
- ^{iv} “İsrail Konsorsiyumu İmzaladı ‘Ürdün ile Tarihi 15-Yıllık, 10 Milyar Dolarlık Doğal Gaz Antlaşması,” Times of Israel, 26 Eylül 2016.
- ^v Oded Eran, Elai Rettig ve Ofir Winter, “Mısır ile Doğal Gaz Antlaşması: İsrail Doğu Akdeniz’de Çapasını İyice Derinleştirdi” INSS Insight, No. 1033, 12 Mart 2018.
- ^{vi} David Rosenberg, “Mısır Neden İsrail’in Doğal Gaz Anlaşma Partisine Katılmıyor?” Haaretz, 20 Şubat 2018.
- ^{vii} Hedy Cohen, “Mısır’ın Zohr Doğal Gaz Rezerv Tahmini Yükselmeyi Sürdürüyor,” Globes, 25 Temmuz 2016.
- ^{viii} Elias Hazou, “Uzmanlara Göre; Üç Taraflı Doğal Gaz Fiyatı İkiye Katlayabilir,” Cyprus Mail Online, 07 Şubat 2016.
- ^{ix} Hedy Cohen, “ENI Firmasının Mısır Doğal Gaz Keşfi İsrail’in Doğal Gaz İhraç Seçeneklerini Sınırlandırıyor,” Globes, 01 Eylül 2015.
- ^x Önde gelen bir İsrailli enerji uzmanı ile sohbet, Herzliya, 22 Ocak 2017.
- ^{xi} Simon Henderson, “İsrail Doğal Gaz Platformlarını Vuran bir Hamas Roketi Gaza Savaşını Tırmandırabilir,” Business Insider, 21 Ağustos 2014.
- ^{xii} “İsrail Demir Kubbe Füze Savunma Sistemini İlk Kez Gemilere Yerleştirdi,” Associated Press, 28 Kasım 2017.
- ^{xiii} Önde gelen bir İsrailli enerji uzmanı ile sohbet, Herzliya, 22 Ocak 2017.
- ^{xiv} Dorian Jones, “Ankara-NATO Tartışması Azarken Türkiye İran ve Rusya Dışışleri Bakanlarını Ağırılıyor,” Voice of America, 19 Kasım 2017.
- ^{xv} Radio Free Europe, Aralık 2017.
- ^{xvi} İsrail hükümetinin doğal gaz geliştirme planı İsrail’in iç piyasa fiyatından daha düşük fiyata doğal gaz ihraç edememesini garanti altına aldı.
- ^{xvii} Mitchell, 2017.
- ^{xviii} Önde gelen bir İsrailli enerji uzmanı ile sohbet, Herzliya, 22 Ocak 2017.
- ^{xix} Benjamin Harvey, “Erdoğan, Trump Kudüs Yasasını Onaylarsa İsrail ile İlişkileri Keseceğini Söyledi,” Bloomberg, 05 Aralık 2017.
- ^{xx} İsrailli bir diplomat gerçek anlaşmanın özel sektörü kapsayacağını ve iptal edilmesinin çok daha zor olacağını açıklamıştır. Eğer hükümetlerden birisi anlaşmayı iptal etmek isterse

anlaşma kapsamındaki şirketlere tazminat ödemek zorunda kalacaktır. Bununla birlikte bunun ulusal bir Türk doğal şirketi olması durumunda, Ankara onlara gelecekte tazminat ödenebileceğini söyleyecek ve derhal anlaşmayı iptal edecektir. Eğer olaylar bu yönde ilerliyor ise güçlü bir ikaz işareti olarak algılanmalıdır. İsrail Dışişleri Bakanlığı'nda bir yetkili ile yapılan telefon görüşmesinden alıntıdır. 01 Mart 2017.

^{xxi} Michele Kambas, "Kıbrıs, Ankara İlişkileri Düzeltene Kadar İsrail-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Anlaşmasını Engelliyor," Haaretz, 06 Temmuz 2016.

^{xxii} Selcan Hacaoğlu, "Türkiye Doğal Gaz Boru Hattını Onaylaması için İsrail'e Kıbrıs'a Baskı Yapması Konusunda Lobi Yapıyor," Bloomberg, 20 Temmuz 2017.

^{xxiii} İsrail Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili ile yapılan telefon görüşmesi, 01 Mart 2017.

^{xxiv} Sara Stefanini, "Kıbrıs, Rusya'nın Yeniden Birleşmeyi Baltalayacağından Korkuyor," Politico, 12 Ocak 2017.

^{xxv} İsrail Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili ile yapılan telefon görüşmesi, 01 Mart 2017.

^{xxvi} "Türkiye'ye Göre Kıbrıs'ın İsrail ile Yapılacak Doğal Gaz Boru Hattını Onaylamasına Gerek Yok," Bloomberg, 13 Nisan 2017.

^{xxvii} İsrail Güvenlik Konseyinden bir Türk uzmanı ile görüşmeden alıntıdır, Jerusalem, 24 Ocak 2017.

^{xxviii} Tova Cohen ve Ari Rabinovitch, "Leviathan Doğal Gaz Geliştiricileri \$3.75 Milyar Yatırımı Onayladı," Reuters, 23 Şubat 2017.

^{xxix} "İsrail-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Dört Yılda Hazır Olabilir—Şirket," Reuters, 02 Mart 2017.

^{xxx} Shira Ben Tzion'un, Twitter mesajı 01:24 AM, 12 Temmuz 2017.

^{xxxi} "İsrail Doğal Gazın Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya Akacağını Umuyor," 2017.

^{xxxii} İsrail Dışişleri Bakanlığı'ndan yetkililerle yapılan görüşmeden alıntıdır, Jerusalem, 13 Aralık 2017.

^{xxxiii} "İsrail Doğal Gazın Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya Akacağını Umuyor," 2017.

^{xxxiv} Simone Tagliapietra, "EastMed Doğal Gaz Boru Hattı Başka Bir AB Boru Rüyası mı?" Bruegel, 10 Mayıs 2017.

^{xxxv} Türkiye'deki bir İsrail diplomat ile elektronik posta üzerinden yapılan mülakat, 21 Nisan 2017

^{xxxvi} Zvika Klein, "Yahudi Karşıtlığı nedeniyle Türk Yahudiler Sığınacak Ülke Arıyor," Maariv, 21 Mart 2015.

^{xxxvii} Zvika Klein, "Yahudi Karşıtlığı nedeniyle Türk Yahudiler Sığınacak Ülke Arıyor," Maariv, 21 Mart 2015.

^{xxxviii} Eski bir İsrail güvenlik görevlisi ile mülakat, Santa Monica, Calif., 30 Ekim 2017.

^{xxxix} Fehim Taştekin, “Türkiye, İran, Irak: Irak Kürdistan’ına Karşı Sallantılı Birliktelik,” *Al-Monitor*, 29 Eylül 2017.

^{xl} “Erdoğan: Listu Radian ‘an At-Tawasu’ Al-Farasi, [Erdoğan: İran Yayılmacılığından Memnun Değilim],” 2017.

^{xli} İsrail düşünce kuruluşundan bir Türkiye uzmanı ile elektronik posta yazışması, 19 Ocak 2018.

^{xlii} 2010 yılında Türkiye ile ilişkilerin kötüleşmesinden sonra İsrail Savunma Kuvvetlerinin Romanya’da tatbikata katıldığı haberi sızdırılmıştır. Romanya özellikle seçilmiştir, çünkü Karpat Dağlarındaki bazı sahalar İran’daki bölgelere benzemektedir. (Mihaela Iordache, “İsrail Tahran’ı Düşünerek Romanya’da Eğitim Yapıyor,” *Osservatorio Balcani e Caucaso—Transeuropa*, 11 Ağustos 2010).

^{xliii} Amos Harel, “İsrail’in Hindistan Füze Anlaşması Netanyahu’nun İkna Girişimi Sonrasında Kısmen Uygulanacak,” *Haaretz*, 21 Ocak 2018.

^{xliv} Clive Jones ve Yoel Guzansky, “İsrail’in Körfez Ülkeleriyle İlişkileri: Örtülü Güvenlik Rejimine Doğru mu?” *Contemporary Security Policy*, Vol. 38, No. 3, 2017, sayfa. 398–419.

^{xlv} Bakınız örneğin Zena Tahhan, “Mısır-İsrail İlişkileri Tarihteki En Yüksek Seviyesinde,” *Al Jazeera*, 20 Eylül 2017.

^{xlvi} “Türk Dışişleri Bakanlığı: İsrail-Türkiye İlişkileri Açısından Tehlike Yok,” 2018.

^{xlvii} Avi Issacharoff, “ Hamas Türkiye’nin Gazze’deki Elektrik Krizini Sonlandırmak için Petrol Gönderdiğini Açıkladı,” *Times of Israel*, 14 Ocak 2017.

^{xlviii} Yonah Jeremy Bob, “İsrail Gazze’de Türk Yardım Grup Başkanı Hamas’a Finans Sağlaması Nedeniyle Tutuklandı” *Jerusalem Post*, 21 Mart 2017.

^{xlix} “Türk Dışişleri Bakanlığı İsrail Tarafından Tutuklanan TİKA Çalışanını Desteklediğini Açıkladı,” *Hürriyet Daily News*, 22 Mart 2017.

^l Avi Issacharof, “Gazze Yöneticisinin Tutuklanması Hamas-Türkiye Bağlantısını Ortaya Çıkardı,” *Times of Israel*, 21 Mart 2017; Bob, 2017.

^{li} Raphael Ahren, “Lapid Türkiye’ye Karşı Daha Sert Tutum Çağrısında Bulundu,” *Times of Israel*, 27 Temmuz 2017. Ermeni soykırımını tanıma tehditleri, Gazze’deki ölü sayısı ve ABD büyükelçiliğinin Kudüs kentine taşınması sonrasında Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik kavgaya nedeniyle Mayıs 2018’de yeniden su üstüne çıktı.

^{lii} Amos Harel, “Gazze Güç Krizi Açıklığa Kavuştu: Neden İsrail ve Hamas İki Tarafın da İstemediği Bir Yüzleşmeye Gidiyor,” *Haaretz*, 12 Haziran 2017.

^{liii} Peter Beaumont, “Aşırı Sağcı İsraili Bakan En Büyük Yerleşim Yeri İçin Teklif Hazırlıyor,” *The Guardian*, 03 Ocak 2017.

^{liv} “Türk Dışışleri Bakanlığı: İsrail-Türkiye İlişkileri Açısından Tehlike Yok,” 2018.

^{lv} Judah Ari Gross, “Tarihte Bir İlk: ABD İsrail’de Kalıcı Askeri Üs Kuruyor,” Times of Israel, 18 Eylül 2017.

^{lvi} Yaacov Benmeleh ve David Wainer, “İsrail ve Türkiye Doğal Gaz İlişkilerini Siyasetten Ayrıma Arayışında,” Bloomberg, 12 Aralık 2016.

^{lvii} Darbe Gülen-ABD-Siyonist komplosu olarak görüldüğünden bu da İsrail-Türkiye ilişkilerini direkt olarak etkilemektedir (Tzou, 2017).